

УДК 130.2:7.05

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(93).2023.80-88

"ПРИВИДИ МАРКСА" ЖАКА ДЕРРІДА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

С. В. Янковський*

У перспективі поглиблення наукового поля гуманітарного і соціального знання важливо дослідити суперечливість між ідеями та їх реальним впливом на способи життєрозуміння та світосприймання. У представленому дослідженні ці невідповідності є об'єктом соціально-культурної рефлексії в контексті одного з найвідоміших текстів Жака Дерріди "Привиди Маркса". Мета статті – з'ясувати роль інтерпретації тексту при перекладі праці Ж. Дерріди "Привиди Маркса" для поглиблення наукового поля соціального і гуманітарного знання в Україні. Методологія дослідження – методологічні засади даного дослідження, спрямованого на реценцію праці Ж. Дерріди "Привиди Маркса", ґрунтуються на виявленні конструктивного контексту наукової соціально-культурної рефлексії при її перекладах різними мовами. Це дозволяє з'ясувати репрезентативність ідей мислителя в усіх шарах наукового поля, таких як дослідницький, експертний та освітньо-науковий. Дослідницька оптика базується на використанні відкритих джерел, а також на застосуванні філософської рефлексії при вивченні даної проблеми. Наукова новизна отриманих результатів зумовлюється залученням нових даних, які наближають до з'ясування причин і проявів формування стереотипного й децю заангажованого тлумачення ідей мислителя, концепція якого стимулює критичне мислення та сприяє розумінню складності сучасного світу. Як висновок, соціально-культурна рефлексія при аналізі філософської праці зарубіжного дослідника висвітлює роль якісної перекладацької діяльності для уведення у науковий обіг неспотвореного матеріалу; це сприяє формуванню культурного капіталу вітчизняної філософії в науковому полі та взаємодії з медійним полем. Проте для більш глибокої оцінки виявлених проблем культурного капіталу, пов'язаних із перекладом філософських праць, і його власників у сучасному науковому полі необхідні соціологічні дослідження і, відповідно, більше забезпечення матеріально-технічними ресурсами.

Ключові слова: соціальна реальність, символічне виробництво та обмін, культурний капітал, філософський текст, наукове поле, гуманістика, інтелектуальний обмін, бібліографічна дескрипція.

* доктор філософських наук, доцент
(Маріупольський державний університет),
stephanuam@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4028-6037>

"SPECTERS OF MARX" BY JACQUES DERRIDA IN THE CONTEXT OF SOCIAL-CULTURAL REFLECTION

S. V. Jankowski

In the perspective of deepening the scientific field of humanitarian and social knowledge, it is important to explore the inconsistency between ideas and their real influence on the ways of life understanding and worldview. In the presented study, these inconsistencies are the object of socio-cultural reflection in the context of one of the most famous texts by Jacques Derrida "Ghosts of Marx". The purpose of the article is to clarify the role of text interpretation in the translation of J. Derrida's work "Ghosts of Marx" for deepening the scientific field of social and humanitarian knowledge in Ukraine. Research methodology – the methodological foundations of this study, aimed at the reception of J. Derrida's work "Ghosts of Marx", are based on identifying the constructive context of scientific socio-cultural reflection when it is translated into various languages. This allows you to find out the representativeness of the thinker's ideas in all layers of the scientific field, such as research, expert and educational and scientific. Research optics is based on the use of open sources, as well as the use of philosophical reflection in the study of this problem. The scientific novelty of the results obtained is determined by the involvement of new data, which bring closer to the clarification of the causes and manifestations of the formation of a stereotypical and somewhat biased interpretation of the thinker's ideas, the concept of which stimulates critical thinking and contributes to understanding the complexity of the modern world. As a conclusion, socio-cultural reflection in the analysis of the philosophical work of a foreign researcher highlights the role of high-quality translation activities for introducing undistorted material into scientific circulation; this contributes to the formation of the cultural capital of Russian philosophy in the scientific field and interaction with the media field. However, for a deeper assessment of the identified problems of cultural capital associated with the translation of philosophical works and its owners in the modern scientific field, sociological research and, accordingly, greater provision of material and technical resources are needed.

Key words: Social Reality, Symbolic Production and Exchange, Cultural Capital, Philosophical Text, Scientific Field, Humanism, Intellectual Exchange, Bibliographic Description.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі популярності Жака Дерріди варто проаналізувати корпус посилань, звернень, оцінок, що пов'язані з ім'ям і творами цього філософа. Тексти Жака Дерріди (Jacques Derrida) з'явилися у науковому полі гуманістики в Україні на завершальному етапі трансформації філософської культури, що тривала із середини 1970-х рр. до першої половини 2000-х років. Вона розпочалась в умовах світової геополітичної кризи середини 1970-х рр. та завершилась в умовах світової фінансової кризи 2000-х рр. Звісно, що ці межі не є ані хронологічними, ані фактологічними, а лише точками позначення горизонтів соціальної реальності, як, приміром, новорічні свята змінюють горизонти соціальних сподівань, так і зазначені події змінили сприйняття соціального життя. Тому

варто зважати на неординарність визнання, яке здобув філософ по обидва береги Атлантики. Це означає, що міра вклячення в Україні напрацювань Ж. Дерріди до наукового поля гуманістики загалом і філософської думки зокрема є вираженням ступеня його залученості до сучасної філософської спадщини й культури філософських розвідок.

Невирішені питання, порушені у статті. Втім відсутність ґрунтовної бібліографічної дескрипції української дерридiани сприяють потребі іншого шляху до читання творчої спадщини Дерріди. Необхідно копiтко проаналізувавши факти, які варто врахувати, щоб закласти підґрунтя для впровадження продуктивної дискусії навколо значущості ідей мислителя у становленні наукового поля гуманістики в Україні.

Мета дослідження. Осягнути україномовну деридіану в межах однієї розвідки буде, звичайно, дещо нескромним завданням, бо переклад потребує використання міждисциплінарних методів дослідження, значної бібліографічної бази та цілої низки статистичних досліджень. Відтак, спробуємо поставити як завдання для цього дослідження, з'ясувати значущість перекладу праці Ж. Дерріди "Привидів Маркса" для емансипації наукового поля соціального і гуманітарного знання в Україні.

Ступінь наукової розробки. У галузі наукового дослідження гуманітарного та соціального знання особливу увагу приділяють не стільки працям Жака Дерріди, скільки його концепціям, зокрема теорії деконструкції (А. Полівода) [4], теорії знаку (Н. Кірносова) [2] та свободи інтерпретації (Г. Хоменко) [7]. Проте у представленому дослідженні увагу не обмежено теоретичними аспектами, що оточують ідеї філософа при їх оцінці. Замість цього, великий акцент наразі приділяється його праці "Привиди Маркса", враховуючи наслідки впливу соціального дискурсу «лівих» на суспільство та культуру [1].

Методологічні засади даного дослідження Методологічні засади даного дослідження, спрямованого на аналіз презентацій ідей праці відомого французького філософа Ж. Дерріди "Привиди Маркса", базуються на виявленні конструктивного контексту наукової рефлексії та її соціально-культурних маркерів. Цей підхід дозволяє з'ясувати репрезентативність ідей мислителя при перекладі (в усіх шарах наукового поля, таких як освітньо-науковий, дослідницький та експертний). Дослідницька оптика передбачає синтез і використанні відкритих джерел інформації, а також застосування філософської рефлексії при вивченні даної проблематики.

Дискусія та результати. Праця Жака Дерріди (Jacques Derrida)

"Привиди Маркса", мовою оригіналу "Spectres de Marx", побачила світ 1993 р. у видавництві Galilée, а 2006 р. була перевидана. Ця книжка Ж. Дерріди є однією із 64 текстових праць, що вийшли у видавництві Galilée в період із 1973 по 2017 рр. Видавництво Galilée веде свою історію від 1971-го року та спеціалізується на виданні філософської літератури, літератури з мистецтва, гуманітарних наук тощо. Починаючи з 1973 р., коли Мішель Боске (Michel Bosquet) – псевдонім Андре Горца (André Gorz) – видав "Критику капіталістичного повсякдення" ("Critique du capitalisme quotidien"), Елізабет де Фонтене (Elisabeth de Fontenay) "Марксові гебрейські обриси" ("Les Figures juives de Marx"), Сара Кофман (Sarah Kofman) "Camera obscura. Про ідеологію" ("Camera obscura – de l'idéologie"), а також ціла низка інших авторів, Жан-Люком Нансі (Jean-Luc Nancy), Філіпом Лаку-Лабартом (Philippe Lacoue-Labarthe), текстів філософського спрямування. Тож, менш ніж за рік після виходу автор із іншими представниками філософської спільноти – Жан-Люком Нансі (Jean-Luc Nancy), Філіпом Лаку-Лабартом (Philippe Lacoue-Labarthe) і Сарою Кофман (Philippe Lacoue-Labarthe) засновали колекцію "Філософський відголос" ("La philosophie en effet"). Презентація книги Ж. Дерріда "Передзвін" ("Glas", 1974) започаткувало відкриття серії [10; 11]. Зазначимо, що впродовж понад сорок років Ж. Дерріда залишався одним із її провідних авторів; серед них також знаходимо Ж. Бодріяра (Jean Baudrillard), К. Бючі-Глюксман (Christine Buci-Glucksmann), Ж. Когана (Joseph Cohen), Ж.-Ж. Гукса (Jean-Joseph Goux), Ж.-Ф. Ліотара (Jean-François Lyotard), С. Маргеля (Serge Margel), Б. Штайгера (Bernard Stiegler) та ін. Певною мірою згадування про кожного з зазначених авторів можна знайти в науковому полі української гуманістики. Наприклад, Сара Кофман

кодифікована у вітчизняному літературознавстві як представниця неофройдизму в французькому фемінізмі [6].

Повертаючись до "Привидів Маркса" нагадаємо, що прижиттєві видання автора охоплюють період із 1962 р. – це рік видання деррідіанського перекладу праці Едмунда Гуссерля "Походження геометрії" (Edmund Husserl, *Die Frage nach dem Ursprung der Geometrie als intentional-historisches Problem*, 1939) – і до 2004 р., цього року було опубліковано передмову Дерріда до видання двох п'єс Сафаа Фатхі (Safaa Fathy), режисерки документалістки, есеїстки, поетеси, авторки документального фільму "Окрім того, Дерріда" (Safaa Fathy, *D'ailleurs, Derrida*, 1999), маємо зазначити, що це не єдиний фільм, який присвячено філософу, та і, варто, згадати, що висловлюваннями Дерріда скористався революціонер кіномистецтва Жан-Люк Годар (Jean-Luc Godard), визначивши його серед співавторів сценарію свого урочистому фільмі-заповіті "Соціалізм" (*Socialisme*, Jean-Luc Godard, 2010), в числі інших низки інших, одинадцяти філософів та політиків (*Film Socialisme*), також філософ співавтор сценаріїв до двох фільмів короткого метру режисера-експериментатора Такахіко Імури "Говорити до себе: феноменологічна операція" (*Talking to Myself: phenomenological operation*, Takahiko Imura, 1978), "Розмовляти у Нью-Йорку" (*Talking in New York*, Takahiko Imura, 1980) (Jacques Derrida. *Biography*) [9; 10; 11]. Набуття певного досвіду філософом у кіномистецтві не є випадковим, бо, вважаємо, що характерною рисою поетики кіно 1970-х рр. є пошук особливих способів вираження, особливої мови, яка засновується на синтезі, так би мовити, напрямів проходження мислення, а, відтак його ролі для сприйняття продуктів символічного виробництва та обміну.

Бібліотека українських перекладів Дерріда включає книжки, які були

видані у період з 1994 по 2008 рік. Серед них зустрічаються такі твори, як "Позиції. Інтерв'ю" (українське видання перекладу трьох інтерв'ю, які Жак Дерріда провів з видатними французькими інтелектуалами, серед яких найвідоміша в Україні Юлія Кристева, видавництво "Дух і літера", 1994), "Привиди Маркса" (видавництво ОКО, Харків, 2000), "Письмо та відмінність" ("Основи", 2004), "Дарувати час" (Львів, видавництво "Літопис", 2008), а також стаття "Цілі людини" у збірці "Після філософії: кінець чи трансформація" (видавництво "Четверта хвиля", Київ, 2000) [1]. Цікавою особливістю є те, що самі назви, ритм публікацій через шестеро або восьмеро років і середній темп випуску книг (3,5 роки на книжку), а також географія цих видань.

Розпочнемо з того, що звернемо увагу на одну прикметну рису в наукового поля соціального і гуманітарного знання в Україні. Наше спостереження таке: хоча використання конвенційного написання прізвища Деріда є важливим елементом наукового дискурсу, сприяє стандартизації і однозначності комунікації, забезпечує зрозумілість та сприяє науковій взаємодії як на національному, так і на міжнародному рівні, тим не менш спостерігається відсутність конвенційного написання прізвища мислителя. Актори наукового поля впровадили кілька форм написання прізвища філософа – Дерріда, Деріда, Деріда. Прикметно, що жодна з сторін, застосовуючи написання прізвища автора на свій лад, не пояснює, чому обрано ту чи іншу форми написання прізвища автора. Тож, маємо констатувати, що в науковому полі гуманітарного і соціального знання, зокрема філософського, можна спостерігати явище неконвенційної рецепції певних авторитетів та ікон інтелектуального та культурного життя.

Якщо апелювати до авторитетів, то Філософський енциклопедичний словник (2002) та Енциклопедія

сучасної України впроваджуються написання "Деррида". Пояснення щодо застосування тієї чи іншої форми написання відсутні. І це призводить, наприклад, до подвоєння тегів. Приміром, теги української служби Польського радіо або пошук за запитом "Дерріда" та "Деріда" на сервісах порталу Національної бібліотеки імені Володимира Вернадського. Розв'язувати цю проблему подвоєння, звертаємось до п 3 § 128 Розділу III "приголосні звуки і букви на позначення приголосних" Українського правопису і зберігаємо в написанні прізвища філософа подвоєння приголосної "Дерріда" [5: 158]. У тому, що стосується словозміни, то, гадаємо, що прізвище "Дерріда" підлягає словозміні, як це представлено на сайті "Горих", хоча словозміна даного прізвища на відміну від написання є конвенційним.

Нарешті, варто звернути увагу на необхідність конвенційного написання прізвища філософа сприятиме легкості пошуку та ідентифікації його наукових праць у наукових базах даних, бібліографічних довідниках та інших джерелах. Це робиться можливим завдяки єдиності та сталості написання прізвища, що спрощує пошук та посилання на відповідні джерела. На жаль, актори наукового поля гуманітарного і соціального знання в Україні не приділи цьому належної уваги. Утім, якщо прийняти до уваги, що основним джерелом інформації науковців є Мережа, а найбільш популярний в Україні є пошуковий браузер Google, то зацікавленість користувачів (обраховується за допомогою Google trends у регіоні "Україна" за період з 11.03.2018 по 11.03.2022) за пошуковими запитом "Жак Дерріда філософ" із-за незначної кількості запитів не обраховується, такий самий стан із Філософським енциклопедичним словником (2002), тоді як популярність пошукових запитів за термінами "дерріда", "деррида", "Енциклопедія сучасної України",

"derrida" така "Енциклопедія сучасної України" – 8, "деррида" – 6, "derrida" – 6, "дерріда" – 5.

Із цих спостережень можна зробити такі висновки:

1. Якщо користувачі не шукають відомості про Жака Дерріда кожного разу, коли звертаються до Енциклопедії сучасної України, то популярність цього ресурсу не пов'язана із філософом Жака Дерріда, а, відповідно, пропонується в Енциклопедії кодифікація прізвища філософа користувачам відома недостатньо.

2. Ототожнення імені філософа із терміном, що його позначає засвідчує інструменталізм користувацької культури, в усьому світі. Можливо тому, що сучасні інструменти мережевого пошуку інформації, навіть у бібліографічних електронних ресурсах пошук зведено до ключових слів, тому персональне у пошукових запитах та в інформаційних базах даних розпорошено серед загальних понять. І це засвідчується й тим фактом, що уведення в пошук поняття "постмодернізм" показує результат – 17, що в разі перевищує дані за термінами "дерріда", "деррида", "derrida", утвореними від одиничного поняття "Жак Дерріда філософ" та його англо..., франко..., іспано...– мовних еквівалентів. Відтак, виникає питання де ж саме науковці-гуманітарії шукають та знаходять ідеї?

3. Тренди пошукових запитань засвідчують, що в україномовному сегменті Мережі конкурують "дерріда" та "деррида", але це не означає, що шукають того самого "Жака Деррида", якого зазначають Філософський енциклопедичний словник (2002) та Енциклопедія сучасної України. Адже в російськомовному сегменті "деррида" конкурує з "даридою" (це багатозначний термін, насамперед виробника професійної косметики) (ці відомості відображаються при зміні регіону "Україна" на опцію "Увесь світ"). Тож, слід констатувати, що мова за доби глобальних комунікацій

залишається інструментом колонізації на регіональному рівні, але ситуація поглиблюється тим фактом, що терміни "дерріда" та "дerrida" герметичні по відношенню одна до іншого, більш того контент за їх пошуковим запитом видає інформацію російською та українською мовою, бо для пошукової системи ці терміни кириличні, а результати пошуку залежать від історії пошуку та геолокації користувача.

4. Тренди для "Привидів Маркса" не визначаються навіть у період найбільшого зростання зацікавлення до Жака Дерріда 2004 р. (відповідні параметри пошуку з 01.01.2004 по 31.12.2004), що очевидно вказує на те, що книга не викликала "хвилі", у той час як пошукові запити "дерріда", "постмодернізм", "деконструкція" мають практично рівні середні показники "дерріда" – 9, "постмодернізм" – 8, "постмодерний" – 5, "деконструкція" – 4, "derrida" – 1, а ось "постмодерн" як і "посткласичний" не обчислюються. Очевидно, що на науковий інтерес впливають ідеологічні фактори більшою мірою. Ймовірно кон'юнктура сприяла розмірковуванню про постмодернізм, постмодерний (світ) більшою мірою, ніж про Жака Дерріда, "Привидів Маркса", а знання "деконструкції" не обов'язково передбачало знайомство із "derrida".

І якщо поставити питання, хто в науковому полі гуманітарного і соціального знання сприймання визначав тренди і кон'юнктуру Жака Дерріда в контексті виявленої неконвенційної рецепції, то відповідь, як на наш погляд, в передумовах політекономії наукового поля:

1. Творення мовної асиметрії, тобто ситуації нерівнозначного використання мов, в науковому полі гуманістики в Україні нерівнозначність використання української у співвідношенні до англійської та російської. Крім зазначеного факту неконвенційного написання прізвищ та імен і дублювання тегів, відсутність угоди акторів наукового поля призводить до

безглузких сперечань. Таким прикладом є обговорення у загальнодоступній групі Facebook "Український переклад" (12,1 тис учасників) обговорення питання "И все-таки: Дерріда чи Дerrida? Крістева чи Крістева?" (пост користувачки Mariana Matveichuk від 01 березня 2019 р.), де найбільшу рекацію викликає коментар користувача Eliasch Strongowski: "Oh fuck, not again." (наш переклад: "Хай чорт, тільки не знову"). В наведеному прикладі учасників групи "Український переклад" ведуть дискусію не щодо написання, а щодо використання того чи іншого правила, а право застосувати правило відповідно до дискусії. Тож, актори наукового поля зацікавлені у підтримці мовної асиметрії, бо саме цей стан надає їм можливість виступати тлумачами "справжньої" української мови, визначати застосування правил, впроваджувати традицію, тобто виконувати ту саму функцію верховних тлумачів аналогічно до старійшин племен, яким належало право визначати стереотипні орієнтації, забобони, упередження та власний життєвий досвід в якості еталонних зразків при формулюванні оціночних суджень, пояснень, висловлювань.

2. Дезінтеграція або перетворена форма співпраці. В умовах "культурної колонізації" співпраця стає засобом досягнення власних цілей однієї зі сторін, замість спільної мети, оскільки представники домінантної культури завжди діють цілеспрямовано, прагнучі порушення внутрішньої рівноваги, збалансованості в культурі, яка є колонізованою, а також заперечуючи її внутрішню самодостатність. Так, у випадку праці "Привиди Маркса" дезінтеграція співпраці проявилась у казусі українського перекладу твору Жака Дерріда. Виклад суті обставин засновується на переконанні, що філософія – це завжди співпраця, співтовариство, а переклад філософських текстів є звісно

співпраця перекладачів, редакторів, коментаторів, упорядників, видавців.

3. Символічна монополізація у науковому полі гуманітарного і соціального знання. Автори українського видання "Привидів..." скористалися формою із подвоєною приголосною в прізвищі, але чому так сталося – читач ніколи не дізнається. Перекладач тексту залишився безголосим, хоча І. Донченко знаний перекладач, бо завдячуючи його перекладацькій майстерності до кола читання у науковому полі гуманістики в Україні увійшли праці не тільки Жака Дерріда, а й Мішеля Фуко (не тільки аспекти змагань за перерозподіл культурного капіталу в науковому полі гуманістики в Україні). Більш того, наприклад, одна із дослідників українських перекладів звертається до українського перекладу "Привидів..." при поясненні способів відтворення функціонування лексичного повтору в перекладі із французької на українську мови [8].

Всім, хто здобував філософську освіту відомо, що переклад філософських текстів складна й кропітка справа можна навести різних перекладачів, які увійшли до академічної філософської культури через переклад, або завдяки перекладу створили цілий напрям у філософії. Наприклад, вітчизняний напрямок комунікативної філософії неможна уявити без перекладів із німецької Анатолія Єрмоленка, або ж завзяті дискусії навколо перекладів Іммануїла Канта українською в публічній групі Фейсбуку під промовистою назвою "Кантівське товариство". В різні періоди щодо значущості перекладу висловлювали думку авторитети філософської культури в Україні в наукових виданнях від "Філософської думки" до "Філософських обрії", в медіа та ін. Можна згадати такі імена як Надія Бевз, Володимир Єрмоленко, Тарас Лютий, Сергій Пролеєв, Віталій Терлецький, Віталій Табачковський, Олена Юркевич та інші. Навіть,

медійне поле відкрилось для філософів. Приміром, знамена серія розмов "Філософія перекладу" Вахтанга Кебуладзе в інтернет виданні "Zbruc" (логотип видання подано українською латинкою). І звісно, що переклад завжди є складовою міжкультурної комунікації. Тому держави, що піклуються про просування національної культури в світі відзначають перекладачів своїх національних авторів. Як от премія "Сковорода" (Le Prix Skovoroda [3]) Посольства Франції та Французького інституту в Україні, якою відзначались Володимир Артюх, Зоя Борисюк, Оксана та Сергій Йосипенки, Наталія Лисюк, Євген Марічев, Валентин Омельянчик, Андрій Репа, Петро Тарашук, Олег Хома, Галина Чернієнко, Віктор Шовкун, Маркіян Якуб'як. Відзначимо, що до складу журі у 2020 році із представників філософської спільноти України входив О. Хома, ймовірно, провідний експерт із французької філософії в Україні.

Висновки. Аналіз наведених прикладів висвітлює, як видається, значущість перекладацької діяльності для філософів. Вона слугує важливою складовою виформовування його культурного капіталу в науковому полі, який перетікає до медійного поля. Філософ-перекладач здобуває авторитет серед ординарних "акторів наукового поля", основний масив яких складають науково-педагогічні працівники. Для більш глибокої оцінки перерозподілу культурного капіталу в науковому полі та просування його власників потребує окремих соціологічних вимірювань, наприклад, встановлення показників цитування перекладених творів у розмаїтих результатах наукової, методичної, науково-методичної роботи. Очевидно, що подібне завдання потребує значного матеріально-технічного забезпечення. Утім, попри драматичну конкуренцію незалежно від написання прізвища у науковому полі відбулась певна стереотипізація сприймання філософа.

Ключовими словами репрезентації Жака Дерріда у науковому полі гуманістики в Україні є постмодернізм, деконструкція, логоцентризм. Можна стверджувати, що автор філософського твору присутній у всіх шарах наукового поля, освітньо-науковому, дослідницькому, експертному.

Згадування та цитування такого автора утворює значний масив, але його змістова складова зазвичай не виходить за межі репрезентативних уявлень. Такі посилання не містять можливості визначити відмінності автора, творів, ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дерріда Ж. Привиди Маркса. Харків : ОКО, 2000. 272 с.
2. Кірносова Н. Інтерпретація теорії знаку Жака Дерріда у сучасній китайській граматиці. *Мова і культура*. Вип.18. Т. II (177). 2015. С. 125 – 129.
3. Переклад – міст між мовними світами. Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 104 с.
4. Полівода А. А. Деконструкція метафізики присутності у феноменології та структуралізмі. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2017. Вип. 11. С. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Avfd_2017_11_6. (дата звернення 05.01.2023).
5. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.
6. Ференц Н. С. Основи літературознавства. Літературознавство. Навч. посібники. Київ: Знання, 2011. 431 с.
7. Хоменко Г. І. Жак Дерріда: свобода інтерпретації як (не)можливість. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 78. С. 165-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2018_78_36. (дата звернення 12.01.2023).
8. Шаргай І. Є. Роль лексичного повтору у творі Ж. Дерріда "Привиди Маркса" та способи його відтворення в українському перекладі. *Нова філологія*. № 67. 2014. С. 153 – 157.
9. Film *Socialisme*. IMDb. URL: https://www.imdb.com/title/tt1438535/?ref_=nmbio_mbio (дата звернення 23.01.2023).
10. Galilée, éditions. *La Maison*. URL: <http://www.editions-galilee.fr/f/index.php?sp=page&c=24> (дата звернення 05.01.2023).
11. Jacques Derrida. Biography. IMDb. URL: https://www.imdb.com/name/nm1104986/bio/?ref_=nm_q1_1 (дата звернення 25.01.2023).

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Derrida Zh. (2000). *Pryvydy Marksa [Ghosts of Marx]*. Kharkiv : OKO, 272 s. (In Ukrainian).
2. Kirnosova N. Interpretatsiia teorii znaku Zhaka Derridy u suchasni kytayskii hramatolohii. [Deconstruction of metaphysics of presence in phenomenology and structuralism]. *Mova i kultura*. Vyp.18. T. II (177). 2015. 125 – 129. (In Ukrainian).
3. Pereklad – mist mizh movnymy svitamy [Translation – is a bridge between linguistic worlds.]. (2017). Mykolaiv: ChNU im. Petra Mohyly, 104 s. (In Ukrainian).
4. Polivoda A. A. Dekonstruktziia metafizyky prysutnosti u fenomenolohii ta strukturalizmi [Deconstruction of the metaphysics of presence in phenomenology and structuralism]. *Antropologichni vymiry filosofskyykh doslidzhen*. 2017. Vyp. 11. S. 33-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Avfd_2017_11_6. (last accessed: 05.01.2023). (In Ukrainian).
5. *Ukrainskyi pravopys [Ukrainian orthography]*. (2019). Kyiv: Naukova dumka, 392 s. (In Ukrainian).

6. Ferents N. S. (2011). *Osnovy literaturoznavstva: pidruchnyk. Literaturoznavstvo* [Foundations of Literary Studies: a textbook. Literary Studies]. Navch. posibnyky. Kyiv: Znannia, 431 s. (In Ukrainian).

7. Khomenko H. I. Zhak Derrida: svoboda interpretatsii yak (ne)mozhyvist [Jacques Derrida: Freedom of Interpretation as (Im)possibility]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Filolohiia*. 2018. Vyp. 78. S. 165-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2018_78_36. (last accessed: 12.01.2023). (In Ukrainian).

8. Sharhai I. Ye. Rol leksychnoho povtoru u tvori Zh. Derridy «Pryvydy Marksa» ta sposoby yoho vidtvorennia v ukrainskomu perekladi [Jacques Derrida: Freedom of Interpretation as (Im)possibility]. *Nova filolohiia*. № 67. 2014. S. 153 – 157. (In Ukrainian).

9. Film *Socialisme*. IMBd. URL: https://www.imdb.com/title/tt1438535/?ref_=nmbio_mbio (last accessed: 05.01.2023). (In French).

10. Galilée, éditions. *La Maison*. URL: <http://www.editions-galilee.fr/f/index.php?sp=page&c=24> (last accessed: 05.01.2023). (In French).

11. Jacques Derrida. *Biography*. IMBd. URL: https://www.imdb.com/name/nm1104986/bio/?ref_=nm_ql_1 (last accessed: 25.01.2023). (In French).

Receive: March 1, 2023
Accepted: April 12, 2023